

Er maskinoversetting fra nordsamisk nyttig for sørsamisk?

Lene Antonsen

UiT Norges arktiske universitet

Abstract

The article assesses the strengths and weaknesses of a rule-based translation program from North Saami to South Saami. As a tool for translators, the system can contribute to more text being produced in South Saami, both by using North Saami as an intermediary in the translation of texts from Norwegian and Swedish, and by translating texts that are originally written in North Saami. The system may also help teachers in academia to understand texts written by South Saami students. The system is still not good enough, in particular the number of word pairs in the lexicon must be increased considerably to get a better result. The translation is also not robust with respect to linguistic errors in the North Saami text. The linguistic difference between North Saami and South Saami syntax is big, and one could consider whether it would be appropriate to use a rule-based approach, which allows using information about the sentences' dependency trees, in order to more easily transform the sentences from North Saami syntax to acceptable South Saami.

Keywords: South Saami, machine translation, rule based, Apertium

1 Innledning

I denne artikkelen beskrives et regelbasert maskinoversettingssystem fra nordsamisk til sørsamisk. Først kommer et kapittel som omhandler maskinoversetting generelt og med en beskrivelse av Apertium-plattformen som er i bruk for samiske språk. Deretter kommer et kapittel om maskinoversetting mellom de samiske språkene. Kapittel 4 inneholder en gjennomgang av oversetting av en tekst fra nordsamisk til sørsamisk, med vurderinger om hva som fungerer bra og hva som er problematisk. Lesere som ikke er så interessert i språklige vurderinger, kan hoppe over dette kapitlet og gå direkte til kapittel 5 som er en diskusjon om hvor bra systemet er i dag og hva det kan brukes til, og hvor jeg også viser til tidligere publikasjoner og evalueringer av systemet.

2 Maskinoversetting

For de store språkene har det siden 1980-tallet vært brukt maskinoversetting og såkalt oversettingsminne, dvs. tospråklige tekstsamlinger, til hjelp i oversettingsarbeidet. De siste 15 åra har maskinoversetting blitt tilgjengelig for mange språkpar, spesielt via Google, og datateknologien har dermed fått ei mer sentral rolle i flerspråklige sammenhenger. Både oversettingsminne og maskinoversetting har de siste åra blitt tilgjengelige også for samiske språk via arbeid som er gjort ved UiT Norges arktiske universitet.

Maskinoversetting kan brukes for å forstå en tekst, og for leseren er det da viktigere at alle orda blir riktig oversatt enn at oversettinga har et idiomatisk godt språk. Maskinoversetting kan også brukes til å produsere tekster for begrensede tekstdomener, som menyer, værmeldinger og bruksanvisninger, hvor det er viktig å bruke riktig term, og hvor språket har liten variasjon. Dessuten kan maskinoversetting brukes til såkalt postediting, det vil si at oversettinga er en kladd som en menneskelig oversetter forbedrer. Da er hensikten å spare tid, og kanskje også å hjelpe oversetteren å være konsistent i ordvalg, hvis det er en type tekst som krever dette. Et slikt program vil nok ikke passe oversetting av skjønnlitterære tekster, hvor det er viktigere å variere ordbruken og å finne formuleringer som er typiske for språket man oversetter til. Skjønnlitteratur har også større ordforråd enn andre tekster og krever et mye mer utbygd oversettingsprogram enn andre typer tekster.

UiT arbeider med oversettingsprogram fra nordsamisk til norsk, lulesamisk, sørsamisk og enaresamisk. Programmet bruker regelbasert teknologi og Apertium-plattformen (les om Apertium i Forcada m.fl. 2011). Plattformen brukes spesielt for språk som ligger nær hverandre grammatisk, og det er lansert oversettingssystemer for 51 språkpar (Khanna m.fl. 2021). Blant de mest brukte systemene er

© 2023 Lene Antonsen. *Nordlyd* 47.1: 27-44, *South Sámi language research*, edited by Maja Lisa Kappfjell, Trond Trosterud, and Sjur Nørstebø Moshagen. Published at the University of Tromsø – The Arctic University of Norway.
<http://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd> <https://doi.org/10.7557/12.6342>

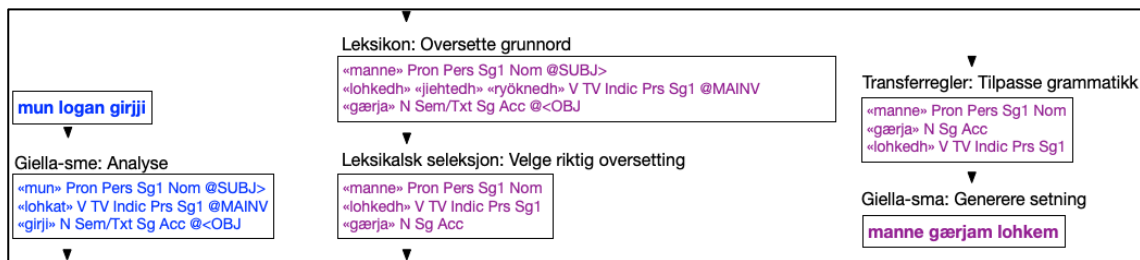
This work is licensed under a [Creative Commons “Attribution-NonCommercial 4.0 International”](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) license.

oversetting fra bokmål til nynorsk som blir brukt bl.a. av Nynorsk pressekontor, Wikipedia og skoleelever. I tillegg brukes Apertium mellom noen språkpar som hjelp for å produsere Wikipedia-artikler.

Maskinoversettingssystemet baserer seg på en lingvistisk analyse av setninga på kildespråket, og man kan si at systemet ser på ordenes indre form. Dette gjøres ved at den nordsamiske teksten analyseres med den nordsamiske språkmodellen, Giella-sme¹, slik at man får informasjon om grunnord, morfologi og syntaktisk funksjon for hvert ord i setninga. Grunnorda byttes ut med målspråkets ord, f.eks. får *logan* ('jeg leser') analysen lohkat+V+Ind+Prs+Sg1², og ved å bytte grunnordet med sørsamisk, får man lohkedh+V+Ind+Prs+Sg1. Deretter genereres³ ordet med den sørsamiske språkmodellen Giella-sma slik at ordet får formen *lohkem*. Men språkene er ikke så like, og vanligvis er det ikke nok å generere hvert enkelt ord. Setninga må bygges om, og det gjøres ved manuelt skrevne regler bygd på kunnskap om språkene. Disse reglene kalles transferregler. Denne prosessen er gjennomsliktig, se figur 1, og det betyr at lingvisten forstår hvordan oversettinga kan endres eller forbedres ved å endre i leksikon, transferregler, i Giella-sme eller Giella-sma.

Til sammenlikning er Google Translate basert på ordets ytre form og maskinlæring, som er en lukket prosess. For å bygge et oversettingssystem med denne teknologien, kreves det atskillig større samlinger med grunntekst med oversetting enn det som finnes for samiske språk. Spesielt finnes det få oversettinger fra ett samisk språk til ett annet.

Figur 1: Oversetting fra nordsamisk til sørsamisk i Apertium-plattformen ('jeg leser ei bok').

3 Maskinoversetting mellom samiske språk

For å kunne oversette må flest mulig av ordene i kildespråket bli gjenkjent av systemet, det vil si at man må ha en best mulig dekningsgrad. For å få en god dekningsgrad fra nordsamisk til norsk er man i mye større grad avhengig av et stort tospråklig leksikon, det vil si en lang liste av ordpar, enn når man oversetter mellom samiske språk. Samiske språk bruker i stor grad samme type ordavledninger, f.eks. bruker alle de samiske språka avledninger av verbet 'å skrive' for å uttrykke det som på norsk oversettes med *forfatter* eller *sekretær*, jf. *čállit* → *čállli*, *čäällid* → *čäallee*, *tjæledh* → *tjælije*, *tjället* → *tjälle*, på henholdsvis nordsamisk, enaresamisk, sørsamisk og lulesamisk. Slik får man en atskillig større dekningsgrad enn antall ordpar skulle tilsi. Likevel er størrelsen på leksikonet viktig for å kunne oversette alle ord i kildespråket og ikke minst gi en best mulig idiomatisk oversetting på målspråket. Spesielt gjelder dette fra nordsamisk til sørsamisk fordi det er flere forskjeller mellom ordavledningssystemene for

¹ *giella* er nordsamisk for 'språk', og navnet på infrastruktur og analyseprogram for bortimot 50 språk ved UiT, jf. <https://giellalt.github.io/LanguageModels.html>. *sme* er iso-kode 639-2 for nordsamisk, *sma* for sørsamisk og *nob* for norsk bokmål. Analyseprogrammene er nærmere forklart i Antonsen og Trosterud 2017.

² = +Verb+Indikativ+Presens+Singular1.person

³ bygges automatisk

disse to språkene enn mellom nordsamisk og lulesamisk eller nordsamisk og enaresamisk. I oversettingsprogrammet fra nord- til sørsamisk er det 55.000 ordpar⁴, men de fleste er egennavn. En del egennavn er forskjellige på nordsamisk og sørsamisk, men de fleste egennavnene er like. Både for å få til en full analyse av setningene, og for å kunne legge til riktig kasusending, må man i leksikonet også ha navn som har samme form på kildepråket og målpråket, så som *Hansen* = *Hansen*. Bare 7200 ordpar er ikke egennavn, og av disse er det 6000 unike nordsamiske ord. Det vil si at 1200 ordpar er lagt til for å kunne gi alternative oversettelinger.

Ett nordsamisk ord har noen ganger flere sørsamiske oversettelinger, hvor riktig oversetting avhenger av kontekst. For eksempel vil ordet *lohkat* kunne oversettes med *lohkedh* ('å lese'), *jiehtedh* ('å si') og *ryöknedh* ('å telle'). For å velge riktig oversetting brukes leksikalske seleksjonsregler som viser til konteksten, dvs. både til andre ord i setninga og til informasjon i analysen fra Giella-sme, dvs. tagger som forteller om morfologi og syntaks, i tillegg til semantiske tagger som sorterer ordene i semantiske kategorier. Hvis verbet har tagg for gerundium (= *logadettiin* = 'mens han leste') vil oversettinga *lohkedh* velges, fordi det er den vanligste meningen ved bruk av gerundium. Denne oversettinga vil også velges hvis verbet har et objekt med semantisk tagg for tekst (for eksempel *girji+N+Sem/Txt* = 'bok'). Det er 104 forskjellige semantiske tagger og sammenlagt 751 leksikalske seleksjonsregler fra nordsamisk til sørsamisk.

Etter at alle ordene i setninga er oversatt, transformeres setninga fra nordsamisk setningsoppbygging til sørsamisk setningsoppbygging ved hjelp av 296 transferregler pluss 16 makroregler som er inkludert i vanlige regler. Transferreglene kan endre morfologi, lemma og ordrekkefølge, noe jeg gir eksempler på i neste kapittel. Systemet er detaljert forklart i Antonsen m.fl. 2016 og Antonsen m.fl. 2017.

Vi har i liten grad bygd ut systemet for å kunne oversette motsatt veg, fra sørsamisk til nordsamisk. Det er dårligere dekningsgrad (bare 5300 unike lemmaer), og det er formulert bare 10 transferregler og 6 makroregler. Dette gjør at oversettelinger fra sørsamisk til nordsamisk har mye lavere kvalitet enn i motsatt retning, men oversettinga gir brukeren raskere hjelp enn å bruke ordbok.

4 Vurdering av oversetting fra nordsamisk til sørsamisk

I dette kapittelet vurderes maskinoversetting (heretter kalt MT, fra engelsk 'Machine Translation') av en nordsamisk tekst til sørsamisk opp mot ei manuell oversetting til sørsamisk av den norske originalteksten, se appendikset. Teksten er den norske sametingspresidentens nyttårstale fra 1. januar 2021 (687 ord). Talen finnes på norsk, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Noen setninger i oversettelsen gir inntrykk av at ihvertfall den sørsamiske versjonen er oversatt fra norsk til samisk. Dette er en type tekst som Sametinget oversetter til tre samiske språk. Oversettingene til sør- og lulesamisk blei ferdig først et par dager etter publiseringa av den nordsamiske teksten. De sør- og lulesamiske oversetterne kunne ha brukt en MT-oversatt versjon fra nordsamisk som utgangspunkt for postediting, og kanskje hadde det gått fortere. Jeg har fått hjelp av Anja Labj⁵ til å sammenlikne oversettingene. Jeg la til noen ord som manglet i MT-leksikonet, så dette er ikke en uavhengig evaluering av systemet, men en diskusjon om hva som er enkelt å få til, og hva som er systemets sterke og svake sider i dag.

4.1 Valg av ord

Talen starter med *Ráhkis olbmot*, som med ei konkordant oversetting ville blitt oversatt med *Gieries almetjh*. MT-systemet har en transferregel spesielt for denne frasen, slik at oversettinga blir *Gieries gaajhkesh dovnes* (1 MT⁶), som er ei idiomatisk god oversetting.

⁴ All informasjon om oversettingsprogrammene er fra januar 2021

⁵ Master i sørsamisk språkvitenskap, anja@labj.no

⁶ se appendiks

Ei god MT-oversetting er avhengig av at kildeteksten ikke har skrivefeil og har riktige bøyninger og kasusbruk. I denne teksten er det noen språklige feil som gjør at analysen blir feil og oversettinga blir dårlig. Noen ord er ikke skrevet i henhold til nordsamisk norm, som *fállehuvvui* (22 sme), riktig form ville vært *fallehuvvui* ('blei overfalt'). Men dette er eksempel på at Giella-sme kjenner mange vanlige skrivefeil, og dermed gir analysatoren det riktige nordsamiske ordet til MT-systemet.

Verbet *leat* kan oversettes på flere måter. På sørsamisk er verbet suppletivt: *lea* for indikativ og *árrodh* for infinite former og i imperativ (Magga og Mattsson Magga 2012: 34), som er tilfelle i den siste setninga: *Leage dat buoremus alcesat* blir til *Árroeh dihte buaratjommese jjijsadth* (48 MT), på samme måte som i den manuelle oversettinga. Ordet *go* kan på nordsamisk både være spørrepartikkel og subjunksjon. Sørsamisk bruker ikke en tilsvarende spørrepartikkel etter verbet. Som subjunksjon vil oversetting av *go* variere i forhold til kontekst: *goh*, *gosse* eller *guktie*. I teksten har MT-systemet noen ganger valgt riktig oversetting, og noen ganger feil, og dette kan forbedres med å forbedre reglene for leksikalsk seleksjon. Også valg av feil analyse kan resultere i feil oversetting. Ordformen *áddjás* kan analyseres både som attributtform av adjektivet *áddjái* ('langsom') og som substantivet *áddjá* ('bestefar') i nominativ med possessiv suffiks for 3. person entall. Giella-sme velger feil analyse, og oversettinga blir *jijjtse aajja* ('sin egen bestefar') (26 MT), istedenfor *sööjmes* ('langsom').

Både nord- og sørsamisk bruker sammensetninger. Sammensatte ord kan være lagt inn i MT-leksikonet, eller de kan bli dannet dynamisk ved at hver del av sammensetninga oversettes, og så settes ordene sammen til ett ord i generatoren. I MT-teksten er det 22 sammensatte ord som får sin oversetting via dynamisk sammensetning, f.eks. blir *veahkaválddálašvuodáhástalusaiquin* ('voldutfordring' flertall komitativ) oversatt med sammensetning av substantivene *vædtsoesvoete* ('vold') og *haesteme* ('utfordring') til *vædtsoesvoetenhaestemigujmie* (39 MT). Nord- og sørsamisk bruker også ordavledninger, og mange av dem er ekvivalente og kan overføres mellom språkene, som passiv form av verb. Mange verb avledes til substantiv, f.eks. *guolásteapmi* ('(et) fiske') som er avledet fra verbet *guolástit* ('å fiske'), og den sørsamiske oversettinga *gööleme* (27 MT) avledes tilsvarende av verbet *gööledh*. Komparering av adjektiv er i samiske språk en avledningsprosess, f.eks. *unnimus* ('minst') (43 MT) er avledet av adjektivet *unni*, og tilsvarende er *unnemes* avledet av *onne* (Nickel og Sammallahti 2011: 642–645; Magga og Mattsson Magga 2012: 67–70).

Det er også et par eksempler på at adjektiv avledes til substantiv. Ordet *avddalašvuohtha* ('anstendighet') blir oversatt med ordavledning av adjektivet *vyertegs* til substantivet *vyertegsvoete*, og *boaresvuoda* ('alderdom') dannes av adjektivet *bâeries* til substantivet *bâeriesvoetem*. På denne måten kan man med et nokså lite leksikon likevel dekke et større ordforråd. Det er også eksempler på at det er brukt både sammensetning og avledning for å danne et ord, som *filbmadahkkitt* = *filbma* + *dahkat* + *avledning* som blir oversatt med det genererte ordet *filmedarjohh* ('filmskapere', egentlig 'filmlagere') (15 MT). I den manuelle oversettinga er det brukt ordet *filmesjugniedæjjah*, som er ei direkte oversetting av det norske ordet. Hvis man ønsker å heller bruke dette ordet i MT, kan det legges inn i leksikonet, og da blir dette ordet foretrukket framfor det dynamiske ordet i oversettinger. I teksten er det 37 ord som blir oversatt til sørsamisk ved hjelp av dynamisk avledning.

Noen avledninger uttrykkes på andre måter på sørsamisk. Et eksempel er nordsamisk *goahtit*-inkoativ som også finnes på sørsamisk med endingen *-gåtedh* (Nickel og Sammallahti 2011: 554; Magga og Mattsson Magga 2012: 131), men det er sjeldent i bruk. I sametingspresidentens tale er det to eksempler med slik inkoativ⁷. I det ene eksemplet gjøres inkoativavledninga om til en vanlig frase på sørsamisk: *leat bargagoahtán* ('vi har begynt å arbeide') oversettes med *aalkeme barkedh* (39 MT) på samme måte som i den manuelle oversettinga. I det andre tilfellet er verbet i infinitiv og i MT beholdes ordavledninga og *máttkoštigoahtit* ('å begynne å reise') blir oversatt med *feelegåtedh* (19 MT). Men det ville være mulig å omforme også infinitiv til *aelkedh feeledh*. Den manuelle oversettinga inneholder ingen *-gåtedh*-inkoativer. Noen nordsamiske verb er lagt inn som flerordsuttrykk — objekt + verb — i

⁷ Aksjonsart som betegner at et verb betegner en inntredende handling eller en overgang til en tilstand.

leksikonet på sørsamisk, som f.eks. verbet *heahppášit* ('å be noen skamme seg'), som er lagt inn i leksikonet som: *skaamoem vedtedh* ('gi skam') (37 MT).

Tre av ordene i teksten er ikke oversatt til sørsamisk. Ett av disse ordene er *Venezia-biennalenis* ('på Venezia-biennalen') (16 MT) som nok er forståelig for sørsamiske lesere, men ordet får ikke riktig kasusendelse siden det ikke er i leksikonet. Den manuelle oversettinga bruker ordet *Venezia-biennalesne*. Dette er typisk for nye fremmedord, og som må tilpasses samiske språk, og det tar lang tid før de finner vegen til samiske ordbøker. Heller ikke de andre to ordene finnes i sørsamiske ordbøker og oversettes med omskrivninger i den manuelle oversettinga. Det ene ordet er oversetting av *funksjonshemmet*. I den nordsamiske teksten brukes *doaimmashehttejuvvon oappáid ja vieljaid* ('funksjonshemmede søstre og brødre') (16 sme). I den manuelle oversettinga er dette formulert slik: *vielli jih áabpaj funksjovneheaptoejgumie* ('brødre og søstre med funksjonshemminger'). Istedendfor et foranstilt adjektiv, blir det et etterstilt komplement *funksjovneheaptoejgumie*. En slik omformulering ville vært mulig i MT også, men den krever flere regler fordi *doaimmashehttejuvvon* kan opptre både som attributivt som her, og som predikativ, og formuleringa ville ikke vært lik. Det andre ordet er *ráhkislaččat* ('kjærlige') (34 sme), men i den manuelle oversettinga brukes frasen *gieriesvoetem sinsætnan vuesiehtidh* ('å vise hverandre kjærlighet'), i tråd med den norske teksten.

4.2 Feil valg av bøyingsform

Giella-sma genererer ordenes bøyingsform etter lemma og tagger som forteller morfologisk form, se figur 1. Men noen ganger stemmer ikke taggene overens med taggene i Giella-sme, og da blir ordet generert i samme form som de er i ordlista i MT-programmet. Ofte blir det likevel riktig form i den sørsamiske setninga. Slike ord merkes med #, slik som *faatoes* ('manglende') (4 MT).

I nordsamisk er verbets infinitivform og presens for 1. person flertall alltid like, og for noen verb er formen også lik med 3. person flertall, mens disse formene er ulike på sørsamisk. Noen ganger velger Giella-sme feil nordsamisk analyse, som igjen gir feil bøyingsform på sørsamisk. I MT-oversettinga er det for eksempel brukt *bijjedidh jih ööhpehtibie dejtie* (31 MT) hvor det andre verbet har fått feil form, den riktige formen ville vært infinitiv, *ööhpehtidh* ('å oppdra og undervise dem'). Det er også eksempel på at den nordsamiske teksten inneholder feil bøyingsform, *dehálačča* ('viktig') (34 sme) i akkusativ-genitiv, istedenfor nominativ flertall *dehálaččat*, og oversettinga gir derfor akkusativ på sørsamisk, *vihkelem*, istedenfor *vihkele* i nominativ. Transferreglene ville ha endret formen fra flertall til entall nominativ.

Sørsamisk har flere kasus enn nordsamisk, som ikke skiller mellom genitiv og akkusativ, og heller ikke mellom elativ og inessiv (Nickel og Sammallahti 2011: 69, 318; Magga og Mattsson Magga 2012: 41). Allerede i Giella-sme-analysen legges det til kasustagger som hjelp for å kunne oversette riktig MT. Disse taggene er til hjelp også for oversetting til andre språk enn sørsamisk. Dette går som oftest bra, men spesielt mellom genitiv og akkusativ blir det noen ganger feil. Sammenblanding av disse to kasusene kan lett gjøre hele setninga uforståelig, fordi akkusativ vanligvis brukes for verbets objekt, og genitiv for å modifisere et substantiv eller for å stå til en adposisjon. I teksten er det eksempler på feil kasus, som *čiehkat veahkaválddálašvuoda* (i teksten: 'skjule overgrep') som blir oversatt med genitiv: *vædtsoesvoeten tjiekedh* (31 MT). Setningen er *Lassin, de lea álki čiehkat veahkaválddálašvuoda eamiálbmogiid vuostá pandemiija áiggi* ('I tillegg er overgrep mot urfolk lettere å skjule under pandemien'). Objektet etterfølges av en postposisjonsfrase: *eamiálbmogiid vuostá* ('mot urfolk'), og *veahkaválddálašvuoda* kunne teknisk sett vært en del av denne, en genitiv som modifiserer *eamiálbmogiid*. Dette resulterer i at Giella-sme velger feil analyse. Det er også eksempel på at Giella-sme har valgt inessiv hvor det burde vært elativ: *mijjesne ruhtedh* (36 MT) burde vært *mijjeste ruhtedh* ('røve fra oss' istedenfor 'røve i oss').

Nordsamisk bruker lokativ for å uttrykke både habitiv ('jeg har noe') og ekstensialsetninger ('der er det noe'), mens sørsamisk bruker genitiv for den første og inessiv for den andre. Dette fungerer i MT-oversettinga, for eksempel blir *mis leat dáiddarat* ('vi har kunstnere') korrekt oversatt til *mijjen* (i genitiv) *leah tjiehpiedæjjah* (17 MT).

I nordsamisk krever noen verb illativ eller lokativ fra argumentet, mens den sørsamiske ekvivalenten krever akkusativ. I teksten er følgende setning *Pandemiija lea čuohcán olles máilmmiservodahkii, maiddá min ráfálaš guvlui guhkkín davvin Dávvgáid vuolde* ('Pandemien har rammet hele verdenssamfunnet, også vårt fredelige hjem langt nord under Karlsvogna') (3 sme). Verbet *čuohcit* krever illativ på nordsamisk. Dette verbets oversetting, *dijpedh*, er listet som et verb som vil ha argument i akkusativ på sørsamisk, og en transferregel gjør at oversettinga får riktig kasus, som er akkusativ: blir *abpe vearteneseabradahkem dijpe*. Men setninga får et tillegg etter komma med et nytt adverbial til det samme verbet: *min ráfálaš guvlui [...]* ('i vårt fredelige område'). Dette adverbialet kommer så langt etter verbet at regelen om akkusativ ikke har fungert, slik at ordet får illativ (*dajvese*) i MT-oversettinga, hvor det burde vært akkusativ (*dajvem*): *dovne mijjen raeffies dajvese*. Giella-sme gir også dependensanalyse, og i denne analysen merkes dette adverbialet med at det er underordnet verbet *čuohcit*, men dependensanalysen brukes ikke av Apertiumplattformen. Jeg kommer tilbake til dette i neste kapittel.

4.3 Setningsoppbygging

I den manuelle oversettinga brukes ikke personlig pronomen når det er klart av konteksten hvem som er subjektet. Selv om personlig pronomen brukes i den nordsamiske teksten, er det transferregler for å ta det bort i MT-oversettinga, f.eks. *Maid sáhttit mii bargat [...]*? ('Hva kan vi gjøre') blir til *Maam maehete barkedh [...]*? (40 MT). Men det er også tilfeller der MT beholder pronomenet: *Mijjeh maehete buerebh ...* ('Vi kan heller ...') (13 MT) hvor den manuelle oversettinga er uten pronomen. Det vil si at transferreglene for å fjerne pronomenet i MT kunne forbedres.

I nordsamisk uttrykkes eierskap med å legge possessivt suffiks til substantiv mye oftere enn i sørsamisk, og i MT-systemet er det regler for å uttrykke slikt reflektivt eierskap med foranstilt reflektivt pronomen. Derfor blir *kultuvrrasteamet ja gielasteamet* ('i vår egen kultur og vårt eget språk') oversatt til *jijjemh kultuvresne jih jijjemh gielesne* (35 MT). Det er sju slike former i den nordsamiske teksten som alle blir oversatt med foranstilt reflektivt pronomen på sørsamisk.

I sørsamisk er det ikke krav om at *lea*-verbet skal være med hvis det ikke gir ekstra informasjon, f.eks. om tempus. I nordsamisk er *lea*-verbet nesten alltid med. I MT droppes noen av *lea*-verbene, men ikke alltid i samme setning som det er droppet i den manuelle oversettinga.

I adposisjonsuttrykket *manjel goavvi muohtadálvvi* ('etter en hard snøvinter') (5 sme) står *goavvi* i predikativ form isteden for attributtform. Det riktige ville vært *manjel goaves muohtadálvvi*. Dette gjør at MT-systemet ikke gjenkjenner adposisjonsuttrykket, og *mænngan* havner på feil plass i den sørsamiske setninga. Dette er et eksempel på at MT-programmet ikke gir god oversetting når det er feil bøyingsform i kildeteksten.

Nordsamisk ordstilling er vanligvis hovedverb før objekt og adverbial. Sørsamisk har vanligvis objekt og adverbial før hovedverbet, og objektet bør komme like før verbet. MT har regler for flytting av verbet og i setninger med bare ett adverbial i tillegg til objektet, fungerer det stort sett bra. Men når det blir lange setninger med flere adverbialer, er det ikke alltid at alle adverbialer bør komme før hovedverbet. Også hvis det er en oppramsing av mange objekter, kan det passe bedre at verbet kommer før disse. MT-systemet har ikke gode nok regler for slike tilfeller, og i denne setninga kommer hovedverbet (uthevet med feit skrift) mellom objektene, og ødelegger dermed ordstillinga i setninga: *Covid-19 lea skiemtjelassem jih jaememh buakte, dibrehtimmie raejide, ekonomijen jueriedimmiem jih faatoes sosijaale tsiehkies jih kulturelle sijjeh* ('Covid-19 har bragt sykdom og dødsfall, stengte grenser, økonomisk usikkerhet og mangel på sosial kontakt og kulturelle arenaer.') (4 MT).

En annen utfordring er å velge riktig kasus for objektet på sørsamisk. På nordsamisk er objekt alltid i akkusativ, mens på sørsamisk kan også elativ brukes, og i flertall kan nominativ brukes, for å få fram nyanser (Magga og Mattsson Magga 2012: 185–186). I den sistnevnte setninga har alle objektene i flertall fått nominativ flertall, bortsett fra *raejide* ('grenser'), som har fått akkusativ flertall. I denne konteksten hadde nominativ flertall passet bedre: *raejeh*.

4.4 Et par ting til slutt

MT-systemet kan ikke produsere skrivefeil. I den manuelle oversettinga er det noen ord som ikke er skrevet etter gjeldende norm, og kanskje er oversetteren uenig i normeringa. Men den manuelle oversettinga inneholder også minst en skrivefeil som ikke er bevisst; det mangler en *s* i *infratraktuvrine* (28 sma). hvor *infratraktuvrine* ville vært riktig ordform.

Det er nesten alltid flere mulige korrekte oversettelser av ei setning. Kildespråket vil alltid påvirke målspråket i mer eller mindre grad, og oversetting fra nordsamisk vil påvirke oversettinga på en annen måte enn oversettinger fra norsk og svensk. I sørsamisk er det blitt nokså vanlig med ubestemt artikkel foran substantiv, på samme måte som på norsk og svensk, mens på nordsamisk anses det ikke som godt språk og dermed dukker dette sjeldent opp i oversettinger. I den manuelle oversettinga er det sju tilfeller av *akte* brukt som ubestemt artikkel, f.eks. *akten garre daelvien mænngan* ('etter en hard vinter') (5 sma), mens det er ingen slike tilfeller i MT-oversettinga. Et annet eksempel på oversetting som kan vurderes som bra språk, er at i MT-oversettinga brukes bare *galkh* ('skal') (32 MT), istedenfor *edtjh årrodh* ('skal være'). Det er også eksempler på at MT-oversettinga bruker verb, hvor den manuelle bruker substantiv, etter norsk mønster, f.eks. bruker MT-oversettinga *lahkaskamme* ('har lyktes') (15 MT) istedenfor *stoerre lahkoem åtneme* ('har hatt stor suksess').

5 Hvordan kan systemet brukes?

I denne artikkelen har vi sett på bruken av MT-programmet på en tekst fra nordsamisk til sørsamisk. Analysen av oversettinga viser at mye fungerer bra, men det er også mange svakheter med MT-oversettinga. Den største svakheten er at leksikonet er for lite. Det medfører både at ord ikke blir gjenkjent, mens også at ord som har flere mulige analyser, ikke får den riktige analysen i forhold til konteksten. Et større leksikon ville også gitt ei bedre oversetting av hele setningen, fordi manglende analyse eller feil analyse av ett ord, kan forstyrre setningsanalysen. Leksikonet for oversetting fra nordsamisk til sørsamisk er bare halvparten så stort som leksikonet for oversetting til lulesamisk⁸. Det er mer krevende å oversette til sørsamisk fordi det er større forskjeller mellom språkene både når det gjelder syntaks og ordavledninger, så leksikonet burde vært mye større enn til lulesamisk. Et mye større leksikon, sammen med regler for leksikalsk seleksjon, ville også gitt ei mer idiomatisk sørsamisk oversetting. Ellers er det klart at analysen i Giella-sme bør forbedres, spesielt for å gi riktige tagger for akkusativ og genitiv, noe som virker inn på valg av kasus og dermed setningsbygginga i oversettinga.

Forskjellene mellom nord- og sørsamisk krever mange transferregler for å flytte på ord i setninga. Transferreglene må bygges ut for å håndtere lange setninger med flere adverbialer og oppramsing av flere objekter, slik at hovedverbet får riktig plassering i forhold til objektet. Det er en svakhet med Apertium-plattformen at ordrekkefølgen må spesifiseres ord for ord, og flytting av ord krever at man må spesifisere alle mulige setningsvarianter, noe som nesten er umulig. Apertium-plattformen passer best for språk med mindre syntaktiske forskjeller enn det som er mellom nord- og sørsamisk. Man burde vurdere om ikke et MT-system hvor man bruker mer av analysen fra Giella-sme, kunne passe bedre når språkene krever en så pass stor endring av setningsoppbygginga. Analysen fra Giella-sme inneholder informasjon om dependenstreet for hver setning, dvs. om hvordan ordene er over- og underordnet hverandre, men denne informasjonen brukes ikke i Apertium-plattformen hvor ordrekkefølgen er utgangspunktet. Når det blir langt mellom ord som er dependent av hverandre, svikter MT-systemet, som i eksemplet med verbet *čuoicit* oversatt til *dihpedh* i kapittel 4.2. I denne setningen kommer et ekstra adverbial etter komma, men adverbialet kommer så mange ord etter verbet at regelen om skifte av kasus har ikke fungert, slik at ordet får feil kasus i MT-oversettinga. I Giella-sme sin dependensanalyse er adverbialet merket som underordnet *čuoicit*-verbet sjøl om det er avstand mellom setningsleddene. Et alternativ kunne være å bruke CG-basert (Constraint grammar) maskinoversetting (Bick 2007), som bruker dependenstre både for

⁸ 13.400 ordpar i tillegg til egennavnpar (januar 2021)

leksikal seleksjon og transferregler. Men også CG-basert maskinoversetting krever et større leksikon. Systemet for dansk til engelsk har et leksikon med 85.000 ordpar og i systemet fra engelsk til esperanto er det 168.000 ordpar (Bick 2007; 2011).

Systemet fra nordsamisk til sørsamisk blei evaluert på et tidligere stadium av utviklinga av det, for tekster i et avgrenset domene, nemlig skoleadministrasjonstekster, og to av tre evaluatorene mente at systemet var nyttig, sjøl om den objektive evalueringa ikke var så bra. Den objektive evalueringa viste at oversettere endret eller flyttet på 55 % av ordene (WER = word error rate 54,84). (Antonsen m.fl. 2016.) Også i en seinere evaluering av bruk av systemet fra norsk til sørsamisk, med nordsamisk som mellomledd, ga en WER-verdi på 0,57, men det var i forhold til manuell oversetting av den norske teksten. Nesten halvparten av feilene (43 %) var flytting av ord. Dette er mye, da man regner med at et godt utgangspunkt for postediting er at man ikke trenger å rette eller flytte på mer enn 10 % av ordene. Likevel mente alle tre oversettere at systemet var til hjelp i oversettingsarbeidet (se Antonsen m.fl. 2017). Oversetterne kommenterte at det var nyttig at MT-teksten foreslo ord og terminologi. Data fra brukerloggene for digitale ordbøker og tekstsamlinger på internett, viser at ressursene for de små samiske språkene brukes relativt mye oftere enn de nordsamiske ressursene, selv om kvaliteten er mye dårligere (Antonsen og Trosterud 2020).

Oversettingsprogrammet har i dag større leksikon (7200 ordpar + 48.000 egennavnpar mot 4000 ordpar + 11.000 egennavnpar i 2016). I dag er det 296 transferregler mot bare 57 transferregler i 2016. Men dagens oversettingsprogram er likevel på langt nær godt nok, og må videreutvikles. Det vil i praksis si at programmet må tilpasses forskjellige sjangre og tekstdomener, og dette gjøres best i samarbeid med oversettere og miljøer som produserer tekst som skal oversettes ved at de sender korrigerede oversettelser til utviklerne av oversettingsprogrammet. Et slikt samarbeid er avhengig av at oversetterne mener at programmet er nyttig for deres arbeid.

En fordel med MT-systemet er at det aldri produserer skrivefeil. Man kan også sikre riktig oversetting av terminologi og navn på institusjoner osv. I teksten som gjennomgås i kapittel 4, nevnes sannhets- og forsoningsprosessen, som henviser til Sannhets- og forsoningskommisjonen. Dette organet har offisielt navn også på sørsamisk, og MT-programmet foreslår i tråd med den offisielle oversettinga *saetniesvoete- jih liktemeprossesne*. Det samiske normeringsorganet, Saemien Gielegaalitje⁹, vedtar normeringer av skriftspråket, og også lister med terminologi for mange domener. Via MT-programmet kan disse termene komme i bruk. Det kunne være nyttig for oversetteren å kunne velge at slike ord merkes i MT-oversettinga, for å bli oppmerksom på at dette er anbefalte oversettelser.

Sørsamisk snakkes over et stort geografisk område, og det er både leksikalske og morfologiske forskjeller mellom dialektene. Blant annet har en type verb for noen bøyingsformer lang endelse i noen områder, mens det i andre områder brukes kort bøyingsform. Mange substantiver som i nord har endingen *-oe*, har i sørlig dialekt a-ending, f.eks. *bearkoe* og *bearka* ('kjøtt'). Det vil medføre ekstra arbeid for oversetteren å skulle endre slike endinger, så derfor bør det finnes minst to varianter av MT-programmet, slik at *Dievdu oinnii gávtti* ('mannen så kofta') kan oversettes både til *Alma gaptam vööjni* og *Álma gáptoem vuejnieji*. Det finnes allerede to versjoner av programmet, men foreløpig er det bare verbøyninga som skiller de to versjonene. Det vil nok bli diskusjon om hvordan dialektforskjellene bør fordeles mellom versjonene, kanskje må man lage flere enn to versjoner.

I denne artikkelen har vi sett på bruken av MT-programmet for en tekst som skal oversettes til flere samiske språk, og hvor den nordsamiske oversettinga fungerer som et mellomledd. Den sørsamiske oversetteren behøver ikke å kunne nordsamisk, men kan bruke MT-teksten som hjelp når hun jobber med den norske originalteksten. Dette vil kunne være aktuelt for institusjoner som Sametinget, som skal oversette den samme teksten til flere samiske språk. MT-programmet kan også være nyttig for oversetting av læreverker. Det produseres både lærebøker og annen litteratur på nordsamisk, som man ønsker å utgi på andre samiske språk, evt. med tilpassinger av innholdet. En klar forutsetning for å bruke programmet slik, er at den nordsamiske teksten er korrekturlest og ikke inneholder gale bøyingsformer, som det er

⁹ <http://www.giella.org/>

eksempler på i kap. 4.2 og 4.3. Dette er et problem siden de som skriver samisk er lite eksponert for samisk skriftspråk, og får i liten grad automatisert korrekte stavemåter. Til og med en oversetting av Sametingspresidentens tale, inneholder flere språklige feil. Ellers vil kildepråket påvirke oversettinga, og ved å gå via nordsamisk, vil det bli påvirkning fra nordsamisk, mens oversetting direkte fra norsk vil gi påvirkning fra norsk, slik som analysen i kapittel 4 har eksempler på.

MT-oversetting kan ha som målsetning å brukes for forståelse. Slik kan oversettingsprogramma fra nordsamisk til andre samiske språk gjøre viktige nordsamiske tekster tilgjengelige for andre samiskspråklige, og dermed styrke det faglige fellesskapet mellom de ulike samiske språksamfunna. Tekst skrevet på nordsamisk har ofte ei problemstilling og en innfallsvinkel som er relevant for andre samiske språksamfunn, og talere av andre samiske språk vil slik kunne lese den ved å oversette teksten til sitt eget samiske språk. Et eksempel er det samiske vitenskapelige tidsskriftet *Sámi dieđalaš áigečála*¹⁰. Et annet eksempel er den nordsamiske dagsavisa *Ávvir* som kan ha interessante artikler også for sørsamer, f.eks. om samepolitikk og sametingsvalg. Men kanskje vil sørsamiske lesere heller foretrekke å bruke et oversettingsprogram fra nordsamisk til norsk, som allerede finnes (Trosterud og Antonsen 2020).

Programma kan også brukes motsatt veg, fra sør-, lule- og enaresamisk til nordsamisk, selv om programma i dag bare tilbyr en enkel ord-for-ord-oversetting denne vegen. Men ei slik oversetting til nordsamisk gjør det mulig for studenter å skrive oppgaver og artikler på lule-, sør- og enaresamisk, og sensorer og kolleger som behersker nordsamisk, men ikke er stø i sørsamisk, kan med støtte av en slik maskinoversatt tekst være i stand til å lese tekstene deres. Det er mange flere fagfolk og sensorer som behersker nordsamisk enn for eksempel sørsamisk. Programma brukes allerede slik ved UiT.

Er maskinoversetting fra nordsamisk nyttig for sørsamisk? Både raskere oversetting fra og via nordsamisk til sørsamisk og at flere studenter kan skrive på sørsamisk, kan bidra til mer tekst på sørsamisk, noe som vil være veldig positivt for språket. MT-programmet kan også styrke muligheten for å lese og forstå samiske tekster fra andre samiske områder, uten å gå vegen om norsk oversetting. Slik kan programmet styrke hele det samiske språkområdet. Men først må programmet forbedres og bygges ut. Det er ikke bra nok slik som det framstår i dag.

Referanser

- Antonsen, Lene, Trond Trosterud og Francis M. Tyers. 2016. A North Saami to South Saami Machine Translation Prototype. *NEJLT vol. 4*. Tilgjengelig på <https://doi.org/10.3384/nejlt.2000-1533.1642>
- Antonsen, Lene og Trond Trosterud. 2017. Ord sett innafra og utafra – en datalingvistisk analyse av nordsamisk. *Norsk lingvistisk tidsskrift*. Volum 35:2, s. 153–185. Tilgjengelig på <https://hdl.handle.net/10037/13250>
- Antonsen, Lene og Trond Trosterud. 2020. Med et tastetrykk. Bruk av digitale ressurser for samiske språk. / Boallobaevddi bokte. Sámegeielaidd digitála resurssaid geavaheapmi. I *Sámi logut muitalit 13. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2020 / Samiske tall forteller 13. Kommentert samisk statistikk 2020*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. Tilgjengelig på <https://samilogutmuitalit.no/se/node/4105>
- Antonsen, Lene, Ciprian Gerstenberger, Maja Kappfjell, Sandra Nystø Rahka, Marja-Liisa Olthuis, Trond Trosterud og Francis M. Tyers. 2017. Machine translation with North Saami as a pivot language. *Proceedings of the 21st Nordic Conference on Computational Linguistics, NoDaLiDa*, 22–24 May 2017, Gothenburg, Sweden. Number 131 in Linköping Electronic Conference Proceedings. Linköping University Electronic Press, Linköpings universitet. s. 123–131. Tilgjengelig på <https://ep.liu.se/ecp/131/015/ecp17131015.pdf>

¹⁰ <https://site.uit.no/aigecala/>

- Bick, Eckhard. 2007. Dan2eng: Wide-Coverage Danish-English Machine Translation. *Proceedings of Machine Translation Summit XI*. s. 37–43. Tilgjengelig på <https://aclanthology.org/2007.mtsummit-papers.6.pdf>
- Bick, Eckhard. 2011. WikiTrans: the English Wikipedia in Esperanto. In *Constraint Grammar Applications, Workshop Proceedings at Nodalida*. Vol. 14, s. 8–16. Tilgjengelig på <http://hdl.handle.net/10062/19297>
- Forcada M.L., M. Ginestí-Rosell, J. Nordfalk, J. O'Regan, S. Ortiz-Rojas, J.A. Pérez-Ortiz, F. Sánchez-Martínez, G. Ramírez-Sánchez og F.M. Tyers. 2011. Apertium: a free/open-source platform for rule-based machine translation. *Machine Translation* 25(2):127–144. Tilgjengelig på <https://link.springer.com/article/10.1007/s10590-011-9090-0>, <https://doi.org/10.1007/s10590-011-9090-0>
- Khanna, T., J.N. Washington, F.M. Tyers, S. Bayatl, D. Swanson, T.A. Pirinen, I. Tang og H. Alòs. 2021. Recent advances in Apertium, a free/open-source rule-based machine translation platform for low-resource languages. *Machine Translation*. Tilgjengelig på <https://doi.org/10.1007/s10590-021-09260-6>
- Magga, Ole Henrik og Lajla Mattsson Magga. 2012. *Sørsamisk grammatikk*. Davvi Girji.
- Nickel, Klaus Peter og Pekka Sammallahti. 2011. *Nordsamisk grammatikk*. Davvi Girji.
- Trosterud, Trond og Lene Antonsen. 2020. Hva er viktig for forståelse? Om maskinoversetting fra nordsamisk. – K. Hagen, A. Hjelde, K. Stjernholm og Ø. A. Vangsnes (red.): *Bauta: Janne Bondi Johannessen in memoriam*. Oslo Studies in Language, 11(2): 489–502. Oslo: University of Oslo. Tilgjengelig på <https://doi.org/10.5617/osla.8514>

APPENDIKS

Den norske sametingspresidentens nyttårstale fra 1. januar 2021, pluss maskinoversatt tekst

- <https://sametinget.no/aktuelt/sametingspresidentens-nyttarstale.10179.aspx?sprak=1>
- <https://sametinget.no/oddasat/samediggepresideantta-oddajagisardni.10183.aspx>
- <https://sametinget.no/saernieh/saemiedigkiepresideenten-orrejaepiehaalome.10180.aspx?sprak=14>

ordet er generert uten bøyning
* ordet er ikke oversatt

nob OFFISIELL NORSK VERSJON
sme OFFISIELL NORDSAMISK VERSJON
sma OFFISIELL SØRSAMISK VERSJON
MT MT OVERSETTELSE FRA NORDSAMISK TIL SØRSAMISK

1 nob Kjære alle sammen,
1 sme Ráhkis olbmot,
1 sma Gieries gaajhkesh dovnesh,
1 MT Gieries gaajhkesh dovnesh,

2 nob Det har vært et spesielt år for oss alle sammen.
2 sme Midjiide buohkaide lea dát jahki leamaš erenoamáš.
2 sma Akte joekoen sjiere jaepie orreme gaajhkesidie.
2 MT Mijjese gaajhkesidie lea daate jaepie joekoen orreme.

3 nob Pandemien har rammet hele verdenssamfunnet også vårt fredelige hjem langt nord under Karlsvogna.
3 sme Pandemijja lea čuohcán olles máilmmiservodahkii, maiddái min ráfálaš guvlui guhkkín davvin Dávvgáid vuolde.
3 sma Pandemije lea abpe mijjen vearteneseabradahkem baajnehtamme, aaj mijjen raeffies hiejmem guhkene noerhtene Lååvesji nuelesne.
3 MT Pandemije lea abpe vearteneseabradahkem dijpe, dovne mijjen raeffies dajvese guhkelde noerhtene #Lååvesji nuelesne.

4 nob Covid-19 har rammet oss med sykdom og dødsfall, gjennom stengte grenser, økonomisk usikkerhet, og mangel på sosial kontakt og kulturelle arenaer.
4 sme Covid-19 lea buktán buozalmasvuoda ja jápmimiid, giddejuvvon rájiid, ekonomalaš eahpesihkarvuoda ja váilevaš sosiála oktavuodaid ja kultuvrralaš arenaid.
4 sma Covid-19 lea mijjem baajnehtamme skiemtjelasine jih sealadimmiejgumie, steegkeldh raasti tjirrh, ekonomeles jueriedimmine jih faatoes sosijaale gaskese jih kulturelle areenah.
4 MT Covid-19 lea skiemtjelassem jih jaememh buakteme, dibrehtimmie raejide, ekonomijen jueriedimmiem jih #faatoes sosijaale tsiehkies jih kulturelle sijjeh.

5 nob Dette kommer etter en tøff vinter med mye snø, som spesielt rammet beiteforholdene i reindriftsnæringen.
5 sme Dát dáhpáhuvvá manjel goavvi muohtadálvvi mii erenoamážit čuzii boazodollui ja guohtumii.
5 sma Daate akten garre dælvien mænngan báata jijnje lopmine, mij joekoen gåatometsiehkide báatsosne baajnehti.
5 MT Daate mænngan sjædta garres lopmedælvie mij sjiere báatsoem jih gåatomem dijpi.

ER MASKINOVERSETTING FRA NORDSAMISK NYTTIG FOR SØRSAMISK?

- 6 nob Noen hevder at naturen har slått tilbake fordi den vil ha fred.
 6 sme Muhtimat oaivvildit ahte luondu dat mávssaha danne go sihtá ráfi.
 6 sma Naakenh vienhtieh eatneme lea jijtjemse vaarjelamme dan ávteste raeffiem sæjhta.
 6 MT Muvhth ussjedieh ahte eatneme dihte dannasinie haadtohte gosse raeffiem sæjhta.
- 7 nob Det finnes grenser for menneskers utbygting av naturen.
 7 sme Dat gávdnojit rájit olbmuid luonddu goarideamis.
 7 sma Raasth gujht gáávnesieh man jijnjem almetjh maehtieh eatnemem nuhtedh.
 7 MT Dah raejeh almetji eatnemen láeptiemisnie gáávnesieh.
- 8 nob Dette er urfolkskunnskap som er en del av vårt verdigrunnlag, og som vi ikke må glemme.
 8 sme Dát lea eamiálbmotmáhttu mii lea oassi min árvovuodus, ja maid eat ábut vajálduhttit.
 8 sma Daate lea daajroe aalkoeáálmegi luvnie mij lea bielie mijjen aarvoeváaroemistie, jih maam ibie tjoerh áajaldidh.
 8 MT Daate aalkoeáálmehmaahoe mij boelhke mijjen aarvoeváaroemistie, jih maam ibie viehkehth áajeldehtedh.
- 9 nob Slik som med klimaendringene, er verdens urfolk mest sårbare for konsekvensene av pandemien.
 9 sme Seamma ládje go dálkkádatrivdamiiguin, de leat máilmmi eamiálbmogat hearckimusat pandemijja váikkuhusaide.
 9 sma Seammalaakan goh kljijmajarkelimmiejgumie, veartenen aalkoeáálmegh aaj práásehkommes pandemijen konsekvensi gaavhtan.
 9 MT Seammalaakan gosse klæjmajarkesimmiejgumie, dellie Leah eatnemen aalkoeáálmegh viesjemes pandemijen diédtide.
- 10 nob Urfolk kan være mer utsatt fordi mange lever i fattigdom, og ikke har tilgang på helsetjenester.
 10 sme Eamiálbmogat soitet gillát eambo, danne go oallugat ellet geafivuodas, ja dearvvašvuodabálvalusat eai leat olámuttus.
 10 sma Aalkoeáálmegh maehtieh práásehkábpoe ároddh dan ávteste jeenjesh giefiesvoetesne veasoeminie, jih eah faalenassem healsoedienesji bijre utnieh.
 10 MT Aalkoeáálmegh sáájhtoeh vielie giertedh, dannasinie gosse jijnjesh giefiesvoetesne jielieh, jih eah starnedienesjh Leah jaksoemiesne.
- 11 nob I tillegg er overgrep mot urfolk lettere å skjule under pandemien.
 11 sme Lassin, de lea álki čiehkát veahkaválddálašvuoda eamiálbmogiid vuostá pandemijja áiggi.
 11 sma Lissine aelhkebe daaresjimmieh aalkoeáálmegi vööste tjiekedh pandemijesne.
 11 MT Lissine, dellie aelhkie vædtsoesvoeten aalkoeáálmegi vööste pandemijen tjiien tjiekedh.
- 12 nob Jeg håper at vi skal slippe å høre pandemien bli brukt som begrunnelse for nye naturinngrep i Sápmi.
 12 sme Mun sávan mii eat dárbbat gullat ahte pandemijain ákkastallet dahkat odđa sisabahkkemiid Sámis.
 12 sma Gegkestem mijjieh slyöhpebe govledh pandemije fáantojne átnasávva juktie orre skilkehtassh eatnamisnie Saepmesne tjirrehtidh.
 12 MT Manne vaajtelem ibie mijjieh daarpesjh govledh ahte pandemijine diejveldieh Saepmesne orre skilkehtassh darjodh.
- 13 nob Kan vi heller håpe på mer fokus på verdien av lokal matproduksjon og ressursbevissthet?
 13 sme Sáhttit go mii baicca sávvat eambo fokusa báikkálaš biebmobuvttadeami árvui ja resursadihtomielašvuhtii?
 13 sma Maehete buerebh gegkiestidh stuerebe aarvoe biejesávva voenges beapmoeproduksjovnese jih vierhtieoverkesvoetese?

- 13 MT Mijjiej maechtebe buerebh dajven beapmoedarjomen aarvose j̄ih vierhtievoerkesvoetese vielie fokusem vaajtelidh?
- 14 nob Vi har alle savnet å komme sammen og dele kulturopplevelser med hverandre dette året.
- 14 sme Mii leat dán jagi buohkat váillahan beassat čoagganit ja juogadit kultuvrralaš vásihusaid guhtet guimmiideametguin.
- 14 sma Gaajhkesh mijjiej ohtselamme tjáanghkenidh j̄ih kultuvredáájresh sinsitnine juekedh daan jaepien.
- 14 MT Mijjiej libie daan jaepien gaajhkesh ohtselamme áadtjodh tjáanghkenidh j̄ih #sinsitniem kulturelle dáájrehtsh joekedieh.
- 15 nob Til tross for pandemien har flere spennende kunstutstillinger blitt vist, og samiske artister, filmskapere og kunstnere har hatt stor suksess.
- 15 sme Vaikko vel lea pandemiija de leat leamaš mánga gelddolaš dáiddačájáhusa, ja sámi artisttat, filbmadahkkit ja dáiddárat leat lihkostuvvan.
- 15 sma Jalhts pandemiije orreme dellie jienebh gieltegs tjeahpoevuesiehtimmieh orreme, j̄ih saemien artisth, filmesjugniedájjah j̄ih tjiehpiedájjah leah stoerre lahkoem átneme.
- 15 MT Jalhts vielie lea pandemiije dellie leah #máedtie gieltegs tjeahpoevuasahtallemh orreme, j̄ih saemien artisth, filmedarjoh j̄ih tjiehpiedájjah leah lahkaskamme.
- 16 nob I høst fikk vi den store nyheten om at de samiske kunstnerne Anders Sunna, Máret Ánne Sara og Pauliina Feodoroff, skal fylle en samisk paviljong på Venezia-biennalen i 2022.
- 16 sme Čakčat beakkehii stuora ođas ahte sámi dáiddárat Anders Sunna, Máret Ánne Sara ja Pauliina Feodoroff, galget deavdit sámi paviljonga Venezia-biennalenis 2022:s.
- 16 sma Daan tjaktjen stoerre saerniem áadtjoejmih, doh saemien tjiehpiedájjah Anders Sunna, Máret Ánne Sara j̄ih Pauliina Feodoroff edtjeh saemien paviljongem Venezia-biennalesne dievhtedh 2022.
- 16 MT Tjaktjege stoere saernie govli ahte saemien tjiehpiedájjah Anders Sunna, Máret Ánne Sara j̄ih Pauliina Feodoroff, gelkieh saemien paviljongem dievhtedh *Venezia-biennalenis jaepien 2022.
- 17 nob Jeg er glad og stolt over at vi har kunstnere som formidler våre historier til en hel verden.
- 17 sme Mun lean movttet ja gába go mis leat dáiddárat geat gaskkustit min muitalusaid olles máilbmái.
- 17 sma Manne geerjene j̄ih garmere mijjen leah tjiehpiedájjah mah mijjen soptsesh abpe veartenasse buektieh.
- 17 MT Manne geerjene j̄ih garmere gosse mijjen leah tjiehpiedájjah ḡieh abpe eatnamasse mijjen soptsesh ávtese buektieh.
- 18 nob De samiske språkene blir også mer synlige i offentligheten, slik som på veiskilt i mange samiske områder.
- 18 sme Sámegielat šaddet maiddái eambo oidnosii almmolašvuodas, nu go luoddagalbbain sámi guovlluin.
- 18 sma Saemien ḡielh aaj vielie váajnoes byögkelesvoetesne sjidtieh, goh geajnoetsieglie gelline saemien dajvine.
- 18 MT Saemienḡielh aaj sjidtieh vielie váájnesasse byögkelesvoetesne, guktie ḡiejesjeltine saemien dajvine.
- 19 nob Til neste år kan vi kanskje begynne å reise mer igjen, og da vil vi få se samiske skilt både ved grenseovergangene og på flyplassene i nord, og de nye passene eller id-kortene våre vil ha samisk tekst.
- 19 sme Boahhte jagi soaitit beassat eambo mátkkoštišgoahit, ja de beassat oaidnit sámi galbbaid sihke rádjeraštildemiin ja girdišiljuin davvin, ja min ođđa pássain dahje id-koarttain oidno dál sámegielat teaksta.

- 19 sma Mubpien jaepien maechtebe dagke aelkedh vielie vuelkedh vihth, j'ih dellie maechtebe saemien tsieggh vovejnedh dovne raastine j'ih girtiesijjine noerhtene, j'ih mijjen orre paassh jallh id-káarhth sijhtieh saemien teekstem utnedh.
- 19 MT Báctijen jaepien sáájhtebe áadtjodh vielie feelegáetedh, j'ih dellie áadtjoebe dovne raejierestiedimmine j'ih girtiesijjine saemien sjeltieh vovejnedh noerhtene, j'ih mijjen orre klajepine jallh id-káarhtine daelie saemien tekste váájnoe.
- 20 nob Samisk språk erobrer nye arenaer, under Giellavahkku fikk Lemet Máhtte Eira Sara Giellalokten-prisen for å ha oversatt dataspillet Minecraft til samisk. Nå skal han lære ungdommer å fly drone – på samisk!
- 20 sme Sámegeiella vuoitá ođđa arenaid. Giellavahkku oáččui Lemet Máhtte Eira Sara Giellalokten-bálkkašumi go lea jorgalan dataspealu Minecraft sámegilli. Dál galgá nuoraid oahpahit dronaiguin girdit sámegillii!
- 20 sma Saemien gielh orre areenide báctieh, j'ih Gielváhkoen Lemet Máhtte Eira Sara Gielllutnjemebaalhkam áadtjoeji dan ávtteste lij daataspielem Minecraft jarkoestamme – saemiengielese!
- 20 MT Saemiengiele orre sijjeh vitnie. Gielváhkoen Lemet Máhtte Eira Sara gielllutnjeme-baalhkam Áadtjoeji gosse lea daataspielem Minecraftem saemiengielese jarkoestamme. Daelie galka noerh dröönigujmie ööhpehtidh saemiengielese haeliehtidh!
- 21 nob Det er så mye positivt som skjer, og samtidig opplever vi en økning i samehets.
- 21 sme Mis leat leamaš olu positiivvalaš dáhpáhusat, muhto seammás lassána sámiiid cielaheapmi.
- 21 sma Dan jijnje hijven mij sjugniehtávva, j'ih seamma tijnen dáájrebe saemieh ahkedh vielie trægkenassem dáájroeh.
- 21 MT Mijjen Leah orreme jijnjh positijve deahpadimmieh, mohte seammásienten saemiej trægkenasse læssene.
- 22 nob Nylig ble unge Ann-Marie Dorph angrepet for å snakke samisk på bussen i Romsa.
- 22 sme Aittobáliid fállehuvvui nuorra Ann-Marie Dorph go sámástii busse Romssas.
- 22 sma Aadtjen noere Ann-Marie Dorph bealhkasovvi gosse busse Romsesne saemiesti.
- 22 MT Aadtjen noere Ann-Marie Dorph dáárejovvi gosse busse Tromsesne saemiesti.
- 23 nob Det har vært en glede å se hvor mange som har støttet kampen med å si at det er nok nå.
- 23 sme Mu lea illudahtán oaidnit man ollugat dorjot rahčama cealkkedettiin ahte lea doarvái dál.
- 23 sma Aavoe orreme vovejnedh man jeenjesh mah gæmhpoem dáárjeme j'ih jeahteme daelie nuekie.
- 23 MT Mannem lea madtjeldahteme vovejnedh maam jijnjesh daamkomem dáárjoej jiehtieminie ahte lea nuekies daelie.
- 24 nob Bak skjellsordene ligger gamle fordommer og systematisk diskriminering av samiske rettigheter.
- 24 sme Cielossániid duohken leat boares ovdagáttut ja sámii rivttiid systemáhtalaš vealaheapmi.
- 24 sma Dej bielhkije baakoej duekesne gellie báeries ávtelh-aarvoeh j'ih systematihkeles sierredimmie saemien reaktijste.
- 24 MT Bielhkije baakoej duekesne Leah báeries vuajnoeh j'ih saemien reaktoej systematihkeles diedtelgimmie.
- 25 nob Dette engasjementet hadde jeg ønsket å se i forbindelse med den pågående sannhets- og forsoningsprosessen.
- 25 sme Dán áŋgirusšama livččen sávvan oaidnit duohtavuođa- ja seanadanproseassas mii lea jođus.
- 25 sma Manne lim vaajtelamme daam iedtjem vovejnedh saetniesvoete- j'ih liktemeprosessesne mij juhtieminie daelie.
- 25 MT Daam eadtjaldovvemem leam vaajtelamme saetniesvoeten- j'ih liktemeprosessesne vovejnedh mij lea juhtieminie.

- 26 nob Det hefter ikke legge ut en hashtag på sosiale media.
 26 sme Ii leat áddjás bargu bidjalit gilhora sosiála mediaide.
 26 sma Ij guhkiem fijnehth aktem iebnetsegkiem sosijaale medijidie biejedh.
 26 MT Ij Leah jijtjse aajja barkoe sosijaale meedijidie iebnetsegkiem biejelidh.
- 27 nob Det krever mer å anerkjenne samiske rettigheter til land og vann, å akseptere at våre tradisjoner for jakt, fiske og utmarksbruk bygger på en annen forståelse av hva som er bærekraftig.
 27 sme Gáibiduvvo eanebuš dovddastit sámi rivttiid eatnamiidda ja čáziide, dohkkehit ahte min árbevirolaš bivdin, guolásteapmi ja meahcásteapmi leat vuodđuduvvon eará ipmárdussii mii ceavzilvuolta lea.
 27 sma Vielie krievije saemien reaktah eatnamasse jih tjaatsan jááhkesjidh, jááhkesjidh mijjen aerpievuekieh vijremasse, göölemasse jih átnose miehtjiesdajveste aktem jeatjah goerkesem váaroeminie utnieh dan bijre mij lea nænnoes átnoe.
 27 MT Vielie kriebpesjávva boejhkesjidh saemien reaktiej eatnamidie jih tjaetside, dáhkasjehtedh ahte mijjen aerpievuekieh vijreme, gööleme jih miehtjiesdajveátnoe libie jeatjah goerkesasse tsegkesovveme mij gaarsjevoete lea.
- 28 nob At vårt jordbruk foregår i andre klimatiske soner med annen infrastruktur.
 28 sme Ahte min eanandoallu doaibmá eará dálkkádatguovllus eará infrastrukturuvrain.
 28 sma Mijjen jáartaburrie lea dajvine jeatjah veardaldinie jih daelhkine jih jeatjah infratraktuvrine.
 28 MT Ahte mijjen laanteburrie jeatjah klæjmadajvesne jeatjah infrastrukturuvrine jáhta.
- 29 nob Det koster mer å anerkjenne vår tradisjonelle kunnskap om hva reinen tåler av forstyrrelser.
 29 sme Dat máksá eambo dohkkehit min árbevirolaš máhtu das man ollu vuorjamiid boazu gierdá.
 29 sma Leevlebe áasa mijjen aerpievuekieh daajroem jááhkesjidh maam bovtse sturremijstie tööllie.
 29 MT Dihte vielie maaksa mijjen aerpievuekieh maahtoem dáhkasjehtedh desnie man jijnje sarhkesjimie j bovtse tööllie.
- 30 nob Det krever mer å erkjenne at samers rettsikkerhet handler om mer enn tilgang til rettsvesenet, det handler om å bli forstått og respektert når man kommer dit.
 30 sme Dat gáibida eambo dovddastit ahte sámiiid riektesihkarvuolta sisttisoallá eambo go beassat riekteásahussii, lea sáhka ahte ipmirduvvot ja árvvusadnot go boadát dohko.
 30 sma Vielie krievije jááhkesjidh saemiej reaktajearsoesvoete lea vielie goh áadtjodh reaktasuarkan báatedh, men goerkesem jih áaktemem áadtjodh gosse dohkoe báata.
 30 MT Daate vielie kriebpesje boejhkesjidh ahte saemiej reaktajearsoesvoete vielie átna gosse reaktieinstitusjovnese áadtjodh, lea aamhtese ahte guarkasovvedh jih #ááktedh gosse dahkoe báatah.
- 31 nob Hvis vi skal vi kunne leve og oppdra våre barn til å ha tillit til hverandre og myndighetene, så kan vi ikke godta at tilliten brytes gjennom urettferdige reguleringer, vedtak og dommer.
 31 sme Jus mii galgat sáhttit eallit ja bajásgeassit mánáideamet ja oahpahit sin luohttit earáide ja eiseválddiide, de eat sáhte dohkkehit ahte luohttámuš rihkkojuvvo eahpevuoggalaš regulereimiiguin, mearrádusaiguin ja duomuiguin.
 31 sma Jis edtjebe mahtedh jieledh jih mijjen maanah bijjiedidh guktie dah sinsitniem jih áejvieladtjeh leajhtadieh, dellie ibie mahtieh jááhkesjidh leajhtadimmie tsoepkene ovriektes reguleradimmie, nænnoestimmie jih dáapmoej tjirrh.
 31 MT Jis mijjeh galkebe mahtedh jijtjemh maanide jieledh jih bijjiedidh jih ööhpehtibie dejtie jeatjabidie jih áajvaladtjide leajhtadidh, dellie ibie mahtieh dáhkasjehtedh ahte leajhtadimmie #ovriekte reguleeremigujmie meadtasávva, nænnoestahkigujmie jih dáapmoejgujmie.

- 32 nob Slik skal det ikke være i et samfunn som Norge, der menneskerettigheter og anstendighet skal være grunnleggende verdier.
- 32 sme Nu ii galgga leat Norgga servodagas, gos olmmošvuogiatvuodát ja ávdđalašvuohhta galget leat vuoddoárvvut.
- 32 sma Numhtie ij edtjeh árrordh aktene seabradahkesne goh Nöörje, gusnie almetjereaktah jñh vyörtęsvoete edtjeh vihkeles maadth-aarvoeh árrordh.
- 32 MT Nimhtie ij galkh Nöörjen seabradahkesne, gusnie áálmehreaktah jñh vyörtęsvoete gelkieh váaromeaarvoeh.
- 33 nob Vi samer er et modig folk, selv om vi bærer med oss urett vi selv og generasjonene før oss har erfart.
- 33 sme Mii sámit leat jálos álbmot, vaikko vel guoddit ge vearredaguid maid mii ieža ja buolvvat ovdal min leat gillán.
- 33 sma Mijjeh saemieh leah staalehke áálmege, jalhts mijjeh aktem ovreaktam guedtebe mejtie jñtjeh jñh boelvh mijjen ávteli leah dáárehtamme.
- 33 MT Mijjeh saemieh eadtjohke áálmege, jalhts vielie guedtebe aaj sluekiedahkoeh mejtie mijjeh jñtjeh jñh boelvh mijjen ávtelen libie gierteme.
- 34 nob Vi må arbeide enda litt hardere for å bygge tilliten mellom oss, vise hverandre raushet, toleranse og kjærlighet.
- 34 sme Mii fertet bargat vel ain garraseappot ja hukset luohttámuša gaskkaneamet, leat árvat, gierdavaččat ja ráhkislaččat.
- 34 sma Tjoerebe enn tjerkebe barkedh juktie leajhtadimmiem mijjen gaskemsh tseegkedh, jñh boerehkevoetem, toleraansem jñh gieriesvoetem sinsætnan vuesiehtidh.
- 34 MT Mijjeh tjoerebe dovne annje barkedh garrebelaakan jñh gaskemsh leajhtadimmiem bigkedh, vedtele, víssejele jñh *ráhkislaččat.
- 35 nob Vi må selv tro på at vår kultur og våre språk er verdt noe og har en framtid.
- 35 sme Mii fertet ieža jáhkkit ahte kultuvrrasteamet ja gielasteamet lea árvu ja boahhteáigi.
- 35 sma Tjoerebe jñtjeh jaehkedh mijjen kultuvre jñh mijjen gielh aarvoem jñh báetjem aejkiem utnieh.
- 35 MT Mijjeh tjoerebe jñtjeh jaehkedh ahte jñtjemh kultuvresne jñh jñtjemh giellesne lea aarvoe jñh báetije biejjieh.
- 36 nob Vi må tilgi oss selv og hverandre for det vi ikke kan, fordi så altfor mange har prøvd å ta kulturarven og språkene fra oss.
- 36 sme Mii fertet ándagassii addit alcceseamet ja guhtet guimmiidasamet dan ovddas maid eat máhte, go nu ollugat leat geahččalan mis rivvet kulturárbámet ja gielaideamet.
- 36 sma Tjoerebe jñtjemem jñh sinsitniem aanteges vedtedh dan ávteste maam ibie maehtieh, juktie áápsen jeenjesh leah pryöveme kultuvre-aerpiem jñh gielide mijjeste vaelledh.
- 36 MT Mijjeh tjoerebe jñtjemidie jñh #sinsitniem dan ávtesne vedtedh maam ibie maehtieh, gosse dan jñnjesh leah mijjesne voejhkelamme jñtjemh kultuvreerpiem jñh jñtjemh gielide ruhtedh.
- 37 nob Vi må ikke påføre hverandre skyld og skam om noen trår feil, men bygge et felleskap der det er godt og trygt å være same.
- 37 sme Eat galgga sivahallat ja heahppášit guhtet guoibmámet jus muhtin meaddá boastut, muhto hukset oktavuodá gos lea buorre ja oadjebas leat sápmelaš.
- 37 sma Ibie tjoerh sinsætnan skáltoem jñh skaamoem vedtedh jis naakenh báajhtode tröörieh, men ektievoetem tseegkedh gusnie lea jearsoe jñh hijven saemine árrordh.
- 37 MT ibie galkh #sinsitniem biédtedh jñh skaamoem vedtedh jis muvhte báajhtede meadta, mohte tsiehkiem bigkebe gusnie buerie jñh jearsoes saemie.
- 38 nob Det er den beste beskyttelsen vi kan tilby våre barn og unge mot hets og urettferdighet.

- 38 sme Dat lea dat buoremus suodji cielaheami ja eahpevuoggalašvuoda vuostá maid sáhttit addit mánáidasamet ja nuoraidasamet.
- 38 sma Daate dihte bööremes vaarjelimmie maam maechtebe mijjen maanide j̄ih noeride vedtedh triegkenassen j̄ih ovriektesvoeten vööste.
- 38 MT Dihte dihte bööremes vaarjelimmie triegkenassen j̄ih ovriektesvoeten vööste maam maechtebe j̄ijtjemh maanide j̄ih j̄ijtjemh noeride vedtedh.
- 39 nob Jeg er stolt over at vi har tatt tak i utfordringer som vold og LHBTIQ-samers situasjon, men det gjenstår fortsatt mye.
- 39 sme Mun lean čeavlái go leat bargagohtán veahkaválddálašvuodáhástalusai guin ja LHBTIQ-sápmelaččaid diliin. Muhto ain lea olu barggakeahtá.
- 39 sma Manne garmere mijjeh libie aalkeme haestemigujmie barkedh goh vædtsoesvoete j̄ih LHBTIQ-saemiej tsiehkíe, men annje j̄ijnje aajmene.
- 39 MT Manne madtjelasse gosse libie aalkeme vædtsoesvoetenhaestemigujmie j̄ih LHBTIQ-saemiej tsiehkine barkedh. Mohte annje lea j̄ijnje barkemen bieleden.
- 40 nob Hva kan vi gjøre med barnefattigdom i samiske områder?
- 40 sme Maid sáhttit mii bargat mánnágeafivuodain sámi guovlluin?
- 40 sma Maam maechtebe maanagiefiesvoetine saemien dajvine darjodh?
- 40 MT Maam maechtebe maanagiefiesvoetine saemien dajvine barkedh?
- 41 nob Hva kan vi gjøre for våre brødre og søstre med funksjonshemninger, slik at de kan ta del av vårt felleskap?
- 41 sme Movt sáhttit mii čoavdit doaimmashehttejuvvon oappáid ja vieljaid hástalusaid, vai sii nai beasaše searvat min oktavuhtii?
- 41 sma Maam maechtebe mijjen vielli j̄ih áabpaj ávteste darjodh funksjovneheaptoejgumie, guktie dah maechtieh meatan árrodh mijjen ektievoetesne?
- 41 MT Guktie maechtebe tjuevtedh *doaimmashehttejuvvon áabpah j̄ih vielli haestemh, guktie dah aaj áadtjoch mijjen tsiehkisne mealtan árrodh?
- 42 nob Hvordan kan vi sikre en verdig alderdom for våre eldste i en tid da alt skal digitaliseres og sentraliseres?
- 42 sme Movt sáhttit mii sihkkarastit árvvolaš boarisvuoda min vuorasolbmuide áiggis go buot galgá digitaliserejuvvot ja guovdilastojuvvot?
- 42 sma Guktie maechtebe vyörtegs báeriesvoetem mijjen báarasommesi ávteste gorredidh akten t̄ijjen gosse edtja gaajhkem digitaliseeredh j̄ih sentraliseeredh?
- 42 MT Guktie maechtebe mijjen voeresidie dovrehke báeriesvoetem gorredidh t̄ijjen gosse gaajhke galka digitaliseeresovvedh j̄ih sentraliseeresovvedh?
- 43 nob Hva kan vi gjøre for å vitalisere de minste samiske språkene på norsk side av grensen?
- 43 sme Maid sáhttit mii bargat daid unnimus sámi gielaíd ealáskahttimiin Norgga bealde ráji?
- 43 sma Maam maechtebe darjodh juktie doh unnemes saemien gielh jieliehtidh raasten nöörjen bielesne?
- 43 MT Maam maechtebe barkedh dej unnemes saemien gieli jealajehtiemini Nöörjen bieleste raejjem?
- 44 nob Synes du disse sakene er viktige, eller er det helt andre saker du mener Sametinget skal bruke krefter på?
- 44 sme Leat go du mielas dát áššit dehálačča, dahje leat go eará áššit maidda don oaivvildat Sámediggi galgá bidjat searaid?
- 44 sma Tuhtj̄h daah aamhtesh leah vihkele, jallh vienhth Saemiedigkie edtja eevre jeatjah aamhtesigujmie barkedh?
- 44 MT Dov mielesne daah aamhtesh leah vihkelem, jallh leah gosse jeatjah aamhtesh mejtie datne ussjedh Saemiedigkie galka faamoeh biejedh?

ER MASKINOVERSETTING FRA NORDSAMISK NYTTIG FOR SØRSAMISK?

- 45 nob Du kan være med på å påvirke det ved å engasjere deg i valget til høsten.
45 sme Don sáhtát dasa váikkuhit jus beroštat boahhte čavčča válggain.
45 sma Datne maahtah meatan árrodh dam baajnehtidh j̄ih eadtjohke meatan árrodh tjaktjen veeljemisnie.
45 MT Datne maahtah disse dijpedh jis b̄ætijen tjaktjen veeljemidie seatedh.
- 46 nob Dette er min siste nyttårstale som sametingspresident, men andre står snart klare til å overta.
46 sme Dát lea mu mañemus oddajagisárdni sámediggepresideantan, muhto earát leat gárvasat fargga váldit badjelasaset doaimma.
46 sma Daate mov minngemes orrejaepieháalome goh saemiedigkiepresideente, men jeatjebh leah rætnoe riejr̄ies j̄áerhkedh.
46 MT Daate mov minngemes orrejaepienháalome saemiedigkiepresidentine, mohte jeatjebh gaervies rætnoe bijjeli darjomem vaeltedh.
- 47 nob Ved å bruke stemmeretten din bidrar du til å bygge det samiske demokratiet og felleskapet.
47 sme Geavahettiin du jienastanvuogatvuoda leat don fárus huksemin sámi demokratiija ja searvevuoda.
47 sma Viehkine dov j̄ienestimmieaktam nuhtjedh dellie datne viehkehth saemien demokratijem j̄ih ektievoetem tseegkedh.
47 MT Nuhtjeminie dov ḡielevedtemereaktam leah datne mealtan saemien demokratijem j̄ih ektievoetem bigkeminie.
- 48 nob Vær den beste du kan mot deg selv og andre, og ha tro på Sápmi!
48 sme Leage dat buoremus alccesat ja earáid vuostá, ja jáhke Sápmái!
48 sma Árroeh dam buaratjommese maam maahtah j̄ijtjedh j̄ih mubpiej vööste, j̄ih jaehkieh Saapman!
48 MT Árroeh d̄ihte buaratjommese j̄ījtsadth j̄ih jeatjebi vööste, j̄ih jaehkieh Saapman!